

זכרון לאחרונים

אוצר החכמה

הגאון רבי מרדכי זקהיים זצ"ל
גאב"ד פינסק

חידושים על מסכת מעילה

תח"ח 1234567

"גאון דורנו, הגאון המפורסם בצדקתו וביראתו, מו"ה מרדכי ראב"ד דק"ק פינסק וכו'. אהה נוע תנוע ידינו, וכפלגי מים ירדה עינינו, עת עלה על שרעפינו עת העדרו... מעשי ומדות התרומיות אשר התהלך הגאון הקדוש הזה, למען ינהו כל העם... ומעשי הגאון הזה זכותו יאציל ה' ממרום על כל עמו בית ישראל..." כה דיבר הגאון מקרלין רבי שמואל אביגדור בעל "תנא תוספאה" ו"שאלת שמואל" זצ"ל, במכתב ההסכמה לספר "שמן ששון" (וילנא תרי"ט). וכאשר פונה אליו הגאון רבי שמואל סלאנט יכתוב לו: "כארז בלבנון שמו ינון, ידיד ד' וידידך", כבוד הרב הגאון המפורסם פאר הדור צניף תפארת, מטע אדרת, נזר הרבנים, עטרת הנבונים צדיק מושל ביראת אלוקים כקש"ת מוהר"ר מרדכי שיחי', הרועה בשושנים אבד"ק פינסק, ולכל החוסים בצילו צל החכמה ויראתו הטהורה וכו'" [בתשובות שראו עתה אור בספר "תורת רבינו שמואל סלאנט זצ"ל" חלק אבה"ע].

תח"ח 1234567

תח"ח 1234567

אוצר החכמה

דמותו של הגאון רבי מרדכי זקהיים זצ"ל, שכונה בדורו דור דעה "גאון החריפים", והכל חרדו לגאונותו המיוחדת וגדולתו העצומה, לוטה עתה ברבות הימים ובצוק העתים בערפל, ומעטות הן הידיעות שיש לנו אודותיו, ואת שהעלינו נשרטט בשורות הבאות. רבי מרדכי התייחס על אחת מארבעת המשפחות המפורסמות כ"מיוחסות" שבקהילת רוזנאי, משפחת ז"ק. רבי מרדכי נולד בעיר קרינק לאביו הרה"ג ר' אהרן. בשנת תקפ"ה, אנו מוצאים אותו בין תלמידיו של אותו גאון מופלא וצי"ס"ע רבי יעקב מאיר מיאלאווקה זצ"ל, מבחירי תלמידיו של הגאון מוהר"ח מוולוז'ין, ומי שנבחר לכהן כרבה של סלוצק, אך נלב"ע באיבו כשנת תקפ"ו בהיותו בן ל"ב שנים. כשהתכונן הגרי"מ לנסוע לעיר זו נתפרדה החבורה.

אוצר החכמה

בשנת תר"ב כיהן רבי מרדכי תקופה מסוימת כרבה של צחנוביץ—פלך הורדנא, ומשנסתלק בשנת תר"א רבי אהרן בעל "תוספות אהרן" רבה של פינסק, נקרא רבי מרדכי למלא את מקומו, ואכן בשנת תר"ד החל לכהן כרבה של פינסק. בפינסק התגלה ר' מרדכי במלוא עוצמתו והיה לתל תלפיות, ממעינותיו שתנו בצמא גדולי הלומדים שבעיר. מסידות נפשו ביגיעת התורה, בד כבוד עם למדנותו וחריפותו המופלאים מחד גיסא, קדושתו, יראת החטא המופלגת שלו, ענותנותו ומידותיו התרומיות מאידך גיסא, הגביהו קומתו בין גדולי דורו, ואף זקני הדור חרדו לקראתו. ויסופר על אחד מגאוני אותו דור ר' דוד מנובהרדוק בעל "גליא מסכת", כששמע שר' מרדכי עומד לעבור בעירו עם שלא הכירו אישית אלא מתוך תורתו, צוה לפזר חול צהוב על חצר ביהכ"נ (מנהג שבת ויו"ט), והוא ובית דינו וכל חכמי העיר, לבושים כולם בגדי שבת, המתינו לקבל פניו "מקור ברוך" לג"ר ברוך עפשטיין עמ' תקצג—ד]. אהבת התורה של ר' מרדכי היתה לשם דבר, והעיד עליו הגאון מהרמ"י מתלמידיו הגר"י סלנטר, שהיה ישן ג' שעות כמעט לעת בגורל התמדתו כתורה. אפיזודה מענינת מספרים כותבי העיתים ומספרי הזכרונות — ראה "מקור ברוך" שם ועוד — כי כאשר נפגש רבי מרדכי עם הגרע"א כאשר נסע במיוחד למינסק עת הגיע לשם הרעק"א לחתונת בנו, חפץ

מוריה, שנה עשרים ואחת, גליון י—יב (דנ—דנב), סיון תשנ"ח

לנסוע עמו במרכבתו ע"מ ללוותו ולשוחח עמו בדברי תורה, משלא עלתה בידו מחוסר מקום, ישב לצידו של העגלון כעוזרו של העגלון, ובסמוך לרע"א, וכל הדרך פלפל עמו בד"ת, וכשנפרדו אמר הגרע"א אשריך ארץ ליטא שאפילו העגלונים שבך מלאי תורה כרמון.

בספר "אמונת התחיה" לרבי משה נתנאל ב"ר דניאל פרוצובסקי (ברדיטשוב תרנ"ו, ובמהדורות נוספות) הוסיף לספר דבר נפלא מאותה חתונה, וז"ל: "ובעת שנסע הגאון הזה לעיר מינסק על חתונת בנו הרב ר' וואלף אייגר, והנה הרב הגאון ר' מרדכי זצלה"ה אב"ד דפינסק היה אז אברך, והיה אז תלמיד הגאון הצדיק ר' יעקב מאיר זצלה"ה מיאלאווקע, ויגדל חושק שלהבת חביבות התורה, ורצה לראות פני הגאון רשכב"ה רע"א, הנ"ל נסע בכל כחו לדרך הרחוקה ממנו כמה פרסאות למינסק, ואחר שלא היה שם המכיר אותו לכך הציג א"ע לפני עשירי המחותנים כי הוא בא לפה מחמת שהוא ברחן בן תורה ורצה לשמח את הגאון

ובל המחותנים בשיר אחד נפלא. לכן יטלו רשות מהגאון אם יסכים כבוד גאונו ע"ז. והנה אחר נטילת רשות אזי הרב "הברדחן" הזה כלל לפני הגאון בשעה אחת כל הלכות מפסקי תוספות מכל סדר מועד והכל בדרך שיר כמשוררים הגדולים. והנה הגאון רע"א התפלא מאד ואמר אם שאינו הגון כ"כ לעשות הלכות בדרך שיר, אבל מה גדול כחו בחריפות ובקיאות, ות"ל לא אלמן ישראל בתורה ומעיד אני על האברך הזה שמיועד לגאון ולתפארת בישראל, ונסמך ממנו אז בסמיכות הרבנות". עוד מספר שם ב"פתח השער" עמוד ז: "והגאון הגדול מו"ה מרדכי זצ"ל אבד"ק פינסק הביאו לו ערב פסח הכשר על הצוקער ששלחו וקרא לו ההכשר ואמר כי הצוקער הוא חמץ גמור, ולמחר בא מכתב מהפאבריק כי המה טעו ונתחלפו על צוקער חמץ".

"יחיד הדור במידות" קראו עליו בהספרו, והעידו, שבטקס הכתרתו כרב דפינסק, ישב כל העת כשמחזור בידו והיה פתוח לפניו הפיוט "אדם יסודו מעפר וסופו לעפר" לבל יתגאה ח"ו. ר' מרדכי נודע גם בפעליו המופלאים לטובת הנצרכים, וכן כמי שרכים נרשעו מברכותיו. אישיותו המיוחדת הקנתה לו מעמד על בין גדולי הרבנים שבדור, וכדוגמא לכך תשמש העובדא, שבמחלוקת המפורסמת שפרצה בישיבת וולוז'ין אשר נקראו גדולי רבני הדור לפשר בה, אנו מוצאים את שמו בין חמשת הרבנים הנודעים, ר' דוד לוריא מביאחוב, רש"ז ריבלין משקלאוו, ר' יוסף מסלוצק, ורי"מ פארווה מבריסק המאשרים את פסק הדין — והפשרה שניתנה במחלוקת זו נראה "הראשון לשושלת בריסק" עמוד 109].

עם שהיה ר' מרדכי במיטב שנותיו ידע סבל ומכאוב, ראה לשונו של רבינו בתשובתו אל הגאון רבי שמואל סלנט שנדפסה עתה בספר "תורת רבינו שמואל סלאנט זצ"ל" חלק ב' עמוד קב, אשר כתבה בין כסא לעשור תרי"ג: "וגם כי בעו"ה ליבנו כל עמנו מרוב יגון ומצוקת לב מכשל סבל השעבוד הקשה אשר הועמס עלינו ד' ירחם, לא יכולתי להאריך, ועוד חזון למועד, אנא מידידי הואילו נא ושאו בעדינו רינה ותפלה בעד שארית השביה לבלי תתמוטט ח"ו כי באו בנים עד משבר, ד' ירחם ויאמר לצרותינו די, ותחל שנה וברכותיה, נחתם בסיפרן של צדיקים בתוך כלל אחב"י וכו'". בקיץ שקודם פטירתו חלה במחלה קשה ורופאיו אמרו נואש למחלתו, וביום הושענא רבה דשנת תרי"ט הסתלק. הספדים נישאו עליו בכמה וכמה קהלות חשובות, ושלשה מהם אף נדפסו בספרי המספדים, (א) "שמן ששון", לרבי יצחק ששון זצ"ל מהורדנא, נדפס בריילנא תרי"ט. (ב) "חירושי מהרמ"י" מהגאון רבי משה יחזקאל גורודנצ'יק זצ"ל ר"מ בביאליסטוק, ורשא תרנ"ג. (ג) "שמע יעקב", להגאון ר' יעקב ברצ"ה זצ"ל דיין דנווהרדוק. בכתב העת "המגיד", נכתבה אודות פטירתו הידיעה הבאה: "קל נהי ובכי תמרורים, עיר פינסק מבכה על מות הרב הגאון בישראל גדול שמו, כמוהר"ר

מוריה, שנה עשרים ואחת, גליון י—יב (רנ—רנב), סיון תשנ"ח.

מרדכי זקתיים נ"ע, וגוע ונאסף אל עמיו כליל הושע"ר שנה זו. כל אנשי שני הערים פנסק וקרלין התקבצו ביום המחרת מקטן ועד גדול טף ונשים לספור ולבכות על הודם והדרם כי לוקח מהם... על עטרת תפארתם כי נפלה מעל ראשם. ודברי הספדן אשר קונן על התנא האלוני נקונן גם עליו: "עיר רוזנואיי הרה וילדה, ועיר טשכנוצוי גדלה שעשוועיה, אוי לה פינסק כי אבדה כלי חמדתה". בנו ר' משה עמד בראש ישיבה לצעירים בעיר פינסק, ולאחר מכן היה לרבה של קהילת קובל בוההלין.

* * *

חידושי ותשובותיו של רבינו לא נדפסו מעולם, מסורת רווחה בשעתו כי מעטים הם הדברים שכתב, וזאת משום חריפותו העצומה. כמה מחידושי ופירושי נזכרו בספרי גדולי הזמן, הנצי"ב מביא דברים בשמו, ראה "העמק שאלה" (פרשת ויקהל שאילתא סז), "העמק דבר" (כמדבר כד—יד). בספר הנודע "קהלת יצחק" בו לוקטו פירושיהם של גדולי אותם דורות על התורה, הביא כמה דברים בשם רבינו (ראה פרשת משפטים, אמור, ובלק) ומכנה אותו: "הרב הגאון הגדול מופת הדור וכו'", תוארים שאינם שכיחים ומצויים בספר זה. יודעים אנו משתי אגרות שנדפסו ואף המה בנושאים אישיים. האחת, בראש ספר "נשמת שלמה מרדכי" לרבי אהרן משה ממינסק, והשניה בכתב העת "ציון" שנה ל"ג (תשכ"א) והיא איגרת שכתב לאדמו"ר רבי משה מקאברין זצ"ל, ולאחרונה כאמור תשובתו הקצרה שנדפסה בספר "תורת רבינו שמואל סלאנט זצ"ל".

נפעם ונגרש הייתי איפוא כאשר עלה בידי לחשוף כמה עשרות דפים בכת"ק של רבינו על מסכתות מעילה וכריתות, בראש הכת"י נכתב בכתב שונה "להגאון ר' מרדכי גאב"ד כפינסק זצללה"ה זיע"א", כתה"י נמצא בספרייתי. בקובץ זה של "מוריה" רואים אור החידושים על הדפים הראשונים ממסכת מעילה. ייש"כ לרב אברהם ראבי שליט"א חבר מערכת "שלחן ערוך השלם" שב"מכון ירושלים" שסידר וערך את הדברים והכינם לדפוס.

יוסף בוקסבוים

הרב יוסף בוקסבוים זצ"ל, שליט"א, היה מגדולי חידושי תורה ופירושיהם של גדולי הדור. נפטר בשנת ה'תרס"ח (1907) ונקבר בבית הקברות הגדול בירושלים. כתב מסכתות מעילה וכריתות, ובהן חידושים רבים. נכתב בכתב שונה "להגאון ר' מרדכי גאב"ד כפינסק זצללה"ה זיע"א". כתה"י נמצא בספרייתי. בקובץ זה של "מוריה" רואים אור החידושים על הדפים הראשונים ממסכת מעילה. ייש"כ לרב אברהם ראבי שליט"א חבר מערכת "שלחן ערוך השלם" שב"מכון ירושלים" שסידר וערך את הדברים והכינם לדפוס.

בעזרת עילות כל העילות, אחחיל לפרש מסכת מעילות

רש"י [ב, א] ד"ה שקבלו פסולים וזרקו את דמו. עיין בצאן קדשים שמהפך דיבורי רש"י, אבל לא ידעתי מה שכתב שם דלהכי כתב רש"י בקרבנות יחיד משום דבקרבת ציבור דהותרה טומאה היה הטמא עושה שירים, ואפילו קיבל הכשר אח"כ אינו מועיל, אבל בקרבן יחיד אינו עושה שירים ע"ש. והוא תמוה דהא בהדיא איתא לקמן [ה, ב] הטמא עושה שירים אפילו בקרבן יחיד הואיל וחזיא לעבודת ציבור, ומה עסק דברים אלו לכאן

מוריה, שנה עשרים ואחת, גליון י—יב (רנ—רנב), סיון תשנ"ח